

Johannes Hemleben

Duchovne vidiaci severan

Emanuel Swedenborg

Osemnásťe storočie je storočím osvietenstva. Newton otvoril cestu, ktorou potom kráčal Voltaire slobodne a bez prekážky ďalej. Preto vtedy muselo vystúpenie "duchovne vidiaceho severana", Emanuela Swedenborga, pôsobiť ako udalosť úplne opačnej povahy. Uvážme, že Voltaire (1694-1778) a Swedenborg (1688-1772) žili takmer súčasne. Ak sa tento duchaplný Francúz so svojim ostrým rozumom, svojou iróniou a sarkazmom snažil s konečnou platnosťou vyhnať tieňových duchov stredoveku a na miesto viery dosadiť rozum, potom to vyzeralo, akoby Swedenborg zase otvoril všetky brány a dvere, ktorými sa práve vyhnané strašidlá mohli valiť späť. Je pochopiteľné, že o Swedenborgovu prehliadku duchov sa vrelo zaujímal Jung-Stilling, Öttinger a Lavater. Avšak je pozoruhodné, že sa Swedenborgovými oznámeniami cítil byť znepokojovaný aj veľký kritický filozof Immanuel Kant. Môžeme sa pýtať, či táto skutočnosť vypovedá o Swedenborgovom význame či skôr o Kantovej vnútornej neistote.

Vo svojom liste Charlotte von Knobloch sa Kant odvoláva na priateľa, ktorý mu podrobne referoval o požiari v Štokholme, ktorý Swedenborg jasnovidne vnímal z Göteborgu. Kant uvádza vytlačenie tejto správy slovami: "Zdá sa mi, že nasledujúca udalosť má zo všetkých najväčšiu preukázateľnosť a berie vietor z plachiet všetkým mysliteľným pochybnostiam. "Potom pokračuje:

"Bolo to roku 1756 [recte: 1759; pozn. autora], koncom mesiaca septembra, v sobotu okolo štvrtej hodiny popoludní, keď pán von Swedenborg, pricestuje z Anglicka, vystúpil na pevninu. Pán William Castel ho pozval k sebe a zároveň s ním spoločnosť ďalších pätnástich osôb. Večer o šiestej hodine vyšiel pán von Swedenborg von a vrátil sa do salónu bledý a zdesený. Povedal, že práve teraz zúri v Štokholme na Südermalmu nebezpečný požiar (Gothenburg leží od Štokholmu vzdialený viac ako 50 míl) A oheň sa veľmi rozmáha. Bol nepokojný a vychádzal často von. Hovoril, že dom jedného z jeho priateľov, ktorého menoval, už ľahol popolom, a jeho vlastný dom je v nebezpečenstve. O ôsmej hodine, potom, čo opäť vyšiel von, radostne povedal: chvalabohu, požiar je uhasený, tretie dvere od môjho domu! - Táto správa vzrušila celé mesto a obzvlášť prítomnú spoločnosť a ešte toho istého večera podali správu guvernérovi. V nedeľu ráno bol von Swedenborg povolaný ku guvernérovi. Ten sa ho na celú vec vypytoval. Swedenborg požiar presne opísal, ako začal, ako skončil, aj dobu, po ktorú trval. V ten istý deň sa správa rozletela celým mestom, v ktorom teraz, pretože jej guvernér prikladal význam, spôsobila ešte väčší rozruch, lebo mnohí boli plní obáv o svojich priateľov alebo o svoj majetok. V pondelok večer priviezol jazdný posol do Göteborgu správy, odoslané kupcovi v Štokholme počas požiaru. V listoch bol požiar popísaný úplne rovnako ako vo Swedenborgovom rozprávaní. V utorok ráno prišiel ku guvernérovi kráľovský kuriér so správou o požiari, o stratách, ktoré spôsobil, o domoch, ktoré zasiahol; ani v najmenšom sa nelíšila od správy, ktorú podal Swedenborg v tom istom čase, pretože požiar bol v 8 hodín uhasený.

Čo môžeme uviesť proti hodnovernosti tejto udalosti? Priateľ, ktorý mi toto píše, to všetko sám preskúmal, nie priamo v Štokholme, ale asi pred dvoma mesiacmi v Göteborgu, kde veľmi dobre pozná najvýstavnejšie domy a kde získal informácie od celého mesta, v ktorom za tú krátku dobu od roku 1756 [1759] ešte žije väčšina očitých svedkov. Pritom mi podal správu o spôsobe, akým podľa výpovede pána von Swedenborg dochádza k jeho spojenie s inými duchmi, a taktiež o spôsobe, ako dochádza k myšlienkam, ktoré podáva o

situácii zosnulých duší. Tento portrét je neobyčajný, ale nedostáva sa mi času, aby som ho opísal. Toľko by som si priaľ, aby som sa toho podivuhodného muža mohol spýtať sám."

Rovnakým spôsobom bol Kant ohromený popisom inej udalosti, o ktorej sa dozvedel prostredníctvom toho istého priateľa. Vdova po holandskom vyslancovi v Štokholme menom Marteville zúfalo hľadala po smrti muža potvrdenku o zaplatení strieborného servisu, nadobudnutého ešte za mužovho života. V tiesni sa obrátila na Swedenborga, o ktorom bolo známe, že je v styku so zomrelými. Požiadala ho, aby sa jej zosnulého manžela opýtal na potvrdenku, ktorá nie je k nájdeniu. Swedenborg túto profánnu úlohu bez všetkého prijal. Už o tri dni neskôr jej dal "svojim chladnokrvne kľudným spôsobom správu", že potvrdenka sa nachádza v určitej skriňi. Kant v dopise, v ktorom o tom všetkom informuje, pokračuje: "Tá dáma odvetila, že tá skriňa je úplne vyprázdnená a medzi papiermi sa potvrdenka nenašla. Swedenborg povedal, že jej manžel mu popísal, že po vytiahnutí jednej zásuvky na ľavej strane sa objaví doska, ktorú treba odsunúť, pretože tam sa nachádza skrytá zásuvka, v ktorej uchovával svoju utajovanú holandskú korešpondenciu, a tam tiež potvrdenku nájde. Po tejto správe sa odobrala v sprievode celej spoločnosti do hornej izby. Otvorila skriňu, postupovali úplne podľa popisu a našli zásuvku, o ktorej nič nevedela, a v nej, k veľkému úžasu všetkých prítomných, spomínanú listinu."

Príhoda Madame Martevillovej jasne ukazuje, že Swedenborg nemal telepatické sily, ako vyšlo najavo pri požiari v Štokholme, ale úplne suverénnym spôsobom aj prístup do ríše mŕtvych, bez toho, aby sa musel uvádzať do plného stavu vytrženia.

Ako ďalší "dôkaz" tejto mimoriadnej schopnosti sa v literatúre o Swedenborgovi spravidla cituje - čo robí aj Kant vo svojom liste Charlotte von Knobloch - jedna príhoda švédskej kráľovskej rodiny. Aj v tomto prípade Swedenborg prijal od kráľovnej úlohu čoby prostredník medzi živými a zomrelými a splnil ho. Keď svoje posolstvo kráľovnej vybavil, "bola riadne prekvapená a potom, čo sa ako-tak spamätala, povedala:, toto mi nemohol povedať žiadny smrteľník."

Je pochopiteľné, že vo svojej dobe museli Swedenborgove oznámenia o nadzmyslovom svete vyvolávať nebývalý rozruch. Už to, že Emmanuel Swedenborg predtým, než bol povolaný 'stať sa duchovne vidiacim, bol inžinierom a vedcom medzinárodného ohlasu, že jeho prírodovedecké diela boli známe v celom vtedajšom svete, muselo spôsobiť, že to všetci pozorne sledovali. Vedľa svojho materinského jazyka hovoril plynule po latinsky, anglicky, holandsky, taliansky, francúzsky a nemecky. K tomu sa pridalo to, že, čo bol takto "povolaný k vyššiemu poslaniu", zostal pokojným, láskavým človekom, ktorému bol fanatizmus cudzí. Naopak, kto sa s ním stretol, hovoril o jeho humore a stareckej láskavosti. Stelesňoval jedinečný fenomén, bol pripomienkou niečoho, čo tu bolo aj naďalej prítomné navzdory ére racionalizmu a osvietenstva.

V živote učenca až doteraz obráteného k svetu však nenastal obrat náhodou. Približne deväť rokov, od roku 1736 do roku 1745, trvala jeho náboženská kríza. Boli to predovšetkým vidiny v snoch, ktoré ho viedli stále viac na cestu života obráteného do vnútra. Musel v týchto preludoch pretrpieť všetky priepasti svojej nižšej prirodzenosti. Píše o tom vo svojom denníku: "O ohavných strašidlách, ktoré som videl, bez života. Boli strašné. Aj keď spútané, pohybovali sa vo svojich okovách. Boli sprevádzané zvieraťom, ktoré ma napadalo."

Postupne sa ale nadzmyslové vnemy prejasňovali. Po pekelných mukách zažíva Swedenborg realitu božského sveta: ". . . bol som v nebi a počul slová, ktorých život a nádheru a slasti ľudský jazyk vysloviť nedokáže. Pritom som bol bdely, v nebeskom vytržení, ktoré je práve tak neopísateľné. "A ďalej:" V duchu a tele som mal pocit tak neopísateľnej rozkoše, že ak by ešte vzrástla, moje telo by sa rozplynulo v najčistejšej blaženosti. To sa odohralo v noci medzi veľkonočnou nedeľou a veľkonočným pondelkom a trvalo celý deň."

Bola to Veľká noc 1744. Zážitky pokračovali aj v noci na veľkonočný utorok a vyústili vo vidinu Krista, ktorá bola pre Swedenborga rozhodujúca. On sám tvrdí, že bol zmietaný

sem a tam sotva znesiteľnými snovými zážitkami, pritom sa zrútil na zem a potom sa na nej opäť prebral, prišiel k sebe. Potom Swedenborg pokračuje: "Spozoroval som, že do mojich úst boli vložené nižšie uvedené slová: 'Ó všemocný Ježišu Kriste, Ty, ktorý si sa uráčil vo svojom veľkom milosrdenstve prísť k takému hriešnikovi, učíš ma hodným Tvojej milosti!' Zdvihol som ruky a modlil sa, keď sa priblížila nejaká ruka a moje ruky mocne stisla. Ja som potom pokračoval v modlitbe a povedal som: 'Ó Ty, ktorý si prisľúbil v milosti prijať všetky hriešnikov, Ty nemôžeš inak, než svoje slovo dodržať!' Potom som ležal na jeho prsiach a hľadel na neho tvárou v tvár. Bola to tvár s takým výrazom svätosti, že ho nedokážem popísať. Usmieval sa a ja naozaj verím, že taká bola Jeho tvár počas Jeho pozemského života.

Ubehol rok. Zase bol apríl. Swedenborg bol v túto dobu v roku 1745 v Londýne. Pripravoval tlač tretieho zväzku svojho prírodovedeckého diela *Regnum Animale* a druhého dielu náboženského spisu *O moudrosti a láske Božej*. Úplne neočakávane ho znovu prepadol vizionársky stav: "Bol som v Londýne a pojedal práve neskorý obed vo svojom obvyklom hostinci, v ktorom som si rezervoval izbu. Moje myšlienky sa zaoberali témami, o ktorých sme práve hovorili. Mal som hlad a jedol s veľkou chuťou. Ku koncu obeda som spozoroval, že moje oči zastrela akási hmla. Hmla stále hustla a ja som videl podlahu svojej izby pokrytú najohavnejšími lezúcimi zvieratami, ako sú tu hady, ropuchy a podobne. To ma udivilo, lebo som bol úplne pri zmysloch a pri plnom vedomí. Temnota nadobúdala čoraz väčšiu prevahu, ale náhle zmizla a ja som teraz videl v jednom rohu izby sedieť muža, ktorý ma, pretože som bol úplne sám, vydesil svojimi slovami. Povedal totiž: 'Nejedz toľko!' Všetko potom znovu potemnelo, ale náhle sa zase rozjasnilo a ja som videl, že som v izbe sám.

Tak nečakané zdesenie ma prinútilo k návratu domov. Svojmu bytnému som nedal nič poznať, ale uvažoval som veľmi podrobne nad tým, čo ma postretlo, a nemohol som to považovať za pôsobenie nejakej náhody alebo nejakej fyzickej príčiny. Išiel som domov, ale nasledujúce noci sa mi ten istý muž ukázal ešte raz. Ten muž povedal, že je Pánboh, Stvoriteľ a Spasiteľ sveta a vyvolil mňa, aby som ľuďom vyložil duchovný význam Písma Svätého, a sám že mi bude diktovať, čo mám o tejto téme písať. Tej istej noci, aby som sa presvedčil, mi bol otvorený nadzmyslový svet, peklo i nebo, kde som stretol niekoľko svojich známych zo všetkých stavov. Od tohto dňa som sa zriekol všetkej svetskej učenosti a pracoval som len na duchovných veciach, podľa toho, čo mi Pán prikázal napísať. Denne mi Pán postupne otváral oči môjho ducha, takže som bol schopný pri úplnej bdelosti vidieť, čo sa odohráva v tom druhom svete, a úplne bdelo hovoriť s anjelmi a duchmi."

Od teraz - Veľká noc 1745 - až do konca svojho života 29. marca 1772, teda dvadsať sedem rokov, žil Swedenborg v tichom ústraní vo svojom domove v Štokholme. Len kvôli vydávaniu svojich diel sa musel príležitostne rozhodnúť cestovať. Hoci podľa tela žil ešte v tomto svete, bola jeho duša obrátená hlavne do duchovného sveta. V úvode k svojmu prvému dielu s biblickým obsahom, *Nebeské tajomstvá, ktoré sú obsiahnuté v Písme Svätom alebo Božom Slove a teraz sú odhalené* (1749), píše:

"S pomocou Božieho milosrdenstva Pána mi bolo dopriate už po niekoľko rokov neustále a nepretržite byť v styku s duchmi a anjelmi, počuť ich hovoriť a sám s nimi hovoriť, preto mi bolo dané počuť a vidieť podivuhodné veci v iných životoch, ktoré nikdy neprenikli do vedomia akéhokolvek človeka. Bol som tam poučený o rôznych druhoch duchov, o stave duší po smrti, o pekle alebo o žalostnom stave bezbožníkov, o nebi alebo o blaženom stave veriacich, a hlavne o vierouke uznávanej v celom nebi.

Písané v tom istom duchu vyšlo roku 1758, aj v Londýne, Swedenborgovo kľúčové dielo *Nebo a peklo*. V ňom Swedenborg popisuje duchovný svet, nebo, trojnásobne rozčlenené, a peklo, oboje obývané nespočetnými zástupmi ľudí a anjelov. Podľa sklonov, zvykov a charakteru, aké ľudia prejavovali za života na zemi, zídu sa aj na onom svete. Život na onom svete je podľa Swedenborga bezprostredným pokračovaním toho vonkajšieho, takže to duše majú ťažké, aby si vôbec uvedomili, že zomreli. Každý sa cíti byť priťahovaný tam, kde môže

d'alej žiť podľa svojich sklonov či už dobrých alebo zlých. V posmrtnom bytí nezakúsime odmenua trest v bežnom zmysle, ale zaslúžené pokračovanie toho, čo sme na zemi začali. Medzi nebom a peklom síce leží "veľká priepasť", a nie je tvorená ničím iným, než mierou samolúbej sebalásky alebo nezištnej lásky k Bohu a blížnemu.

Swedenborgove vízie neba a pekla sú vo svojej naivite a blízkosti pozemskému svetu naozaj prekvapujúce. Čitateľ ich podľa stavu mysle a vedomia buď súhlasne prijíma, alebo sa im odmietavo uzavrie. V druhej časti knihy (Svedectvo o onom svete) sme vytlačili tri vybrané príbehy z množstva Swedenborgových videní, ktoré nám môžu priblížiť ráz jeho náuky o zomrelých. Ukazujú, že všetko, čo Swedenborg uvádza o ríši mŕtvych, je výrazne ovplyvnené jeho subjektívnymi úsudkami. Človek je v pokušení ako neskôr Kant, celé Swedenborgovo dielo chápať ako "sny duchovne vidiaceho" a ako objektívnu náuku o zomrelých ju odmietnuť. Napriek tomu tým nepochybne Swedenborgovi krivdili a podcenili pravdivosť, ktorá väčšinou jeho subjektívne správy z duchovného sveta prestupuje.

Swedenborgova sila je zároveň jeho slabinou. On sám neprehliadol, akým spôsobom jeho vidiny vznikali, a veril s nezlomnou silou v objektívnu pravdivosť ich obsahu. V skutočnosti videl často iba svoje vlastné v obrazoch. Pretože jeho myšlienky boli spravidla chytré myšlienky, sprostredkujú ich obrazné podoby aj pravdivé výpovede - ako keď videl Nemce s ich aktivitou čoby v knihách sčítaných teoretikov, a obyvateľov Hamburgu pre ich prirodzený vzťah k iným kontinentom rozmiestnil po smrti po celom svete. Luther a Melancthon sa javia tak, ako ich Swedenborg hodnotil na základe svojich vlastných teologických názorov. Ale aj tak tým nie je povedané všetko.

Ak berieme Swedenborgove výroky vážne, môžeme usudzovať na ochorenie určitých vnútorných orgánov. Tak poukazuje jeho zážitok "vyvolenia" v londýnskom hostinci na Veľkú noc 1745, pri ktorom videl podlahu reštaurácie pokrytú plazmi, ako hady a ropuchy, na nejaké črevné ochorenie. Tiež výkrik postavy, ktorá sa mu zjavila - "Nejedz toľko" - by mohol byť vykladaný v tomto zmysle. Zároveň mu ale toto ochorenie otvorilo pohľady do "iného sveta". Pochopiť Swedenborga znamená, že uznáme jeho zvláštne schopnosti, ale súčasne sa nedáme mýliť v tom, že svoje vízie v podstate bral úplne z obrazov, vyplývajúcich z jeho vlastnej konštitúcie", z obrazov, "ktoré sa s malými zmenami vlastne úplne rovnajú pozemskému životu, keď ich zbavíme určitej tiaže" (Rudolf Steiner).

Ako sme sa už dozvedeli z Kantových listov, Swedenborg svojimi predstavami o ríši mŕtvych a svojim "stykom so zomrelými" neobyčajne silno ovplyvnil mnohých zo svojich súčasníkov, a preto niektoré z jeho myšlienok si ponechali svoj vplyv až do súčasnosti. Tak ovplyvnil Goetheho, Herdera a Schellinga. Ovplyvnený bol aj Thomas Carlyle a v Novom svete Ralph Waldo Emerson. Posledný zo zmienovaných o Swedenborgovi píše:

Veľký duch, mnohoobsažný, nepochopený pokrýva Swedenborg svoju dobu, takže oko potrebuje ďaleký odstup, aby ho dokázalo vidieť ...

Všetci jeho duchovia, s ktorými rozprával, sú swedenborgiáni. Nech sú kým sú - túto farbu musia nakoniec priznať ...

Veľkou chybou Swedenborgovho ducha je jeho teologická tvrdohlavosť... Swedenborgov genius, najväčší zo všetkých moderných duchov v tejto oblasti myslenia, sa vyčerpával až do konca snahou oživiť a zachovať niečo, čo už dosiahlo svojho prirodzeného cieľa...